

Discursu institucional de la Presidenta de l'Academia

Ilustrísimes autoridaes, señores académicos y académiques, asturianos y asturianas, collacios y amigos toos:

I

Teo d'entamar el mio discursu institucional d'esti xxv *Día de les Lletres Asturianas* agradeciendo fundamente a les autoridaes del Conceyu d'Avilés, asina como a los responsables de la Casa la Cultura, que güei mos acueyen la so bona disposición y tol llabor fechu pa qu'esti actu se desendolque del mou más afayadizu posible.

Pa l'Academia de la Llingua Asturiana, y pa min en particular, ye motivu de satisfacción y arguyu festexar esti *Día*, de xuru ún de los más señalaos del añu, per primer vegada na villa d'Aviyés —dexáime qu'a lo menos equí y agora emplegue'l so vieyu nome, el qu'heredó d'aquella antigua *villa* o casería de la época de la dominación romana asina apellada por aciu del so propietariu ABILIUS, como bien mos depende'l profesor García Arias— y ello non sólo porque *Aviyés* güei seya la tercera ciudá de la nuesa comunidá o porque forme parte de la hestoria d'Asturies dende va siglos. *Aviyés* dexónos, ye verdá, de la dómina medieval, ente otres coses, una bona riestra de guapos y prestosos textos xurídicos escritos na llingua del país ente los que s'atopa ún de los más renomados, *El Fueru d'Aviyés*, consideráu pol so estudiosu Rafael Lapesa como una muestra valoratible de lo que ye un testu escritu n'asturianu medieval, con dellos trazos occitanos, seña de les bones rellaciones que daquella caltuviere Asturies colos países trespirenaicos.

Pero sobre too préstanos tar equí porque *Aviyés* foi dende l'aniciu ún de los noyos más dinámicos

del llargu procesu de recuperación, dignificación y normalización social de la llingua asturiana. Tierra d'inmigración, tierra d'acoyida, *Aviyés*, lo mesmo que les Cuenques, ye un exemplu de cómo se pue axuntar a la xente qu'apuerta de fuera al propiu destín, a la propia identidá.

Cuando fai agora venti años emprima la experiencia educativa de los llamaos Centros Pilotos de Llingua Asturiana, ún d'ellos yera'l Colexu Públicu de Valliniello. El profesoráu de llingua asturiana d'esti conceyu foi y ye un profesoráu que supo y sabe trabayar como naide, en condiciones abegoses y llacerioses les más de les veces, pero con un enfotu y un aquel que tán fuera de toa dulda. Nes convocatories añales de los Cursos de Llingua Asturiana pa Enseñantes y nos d'Afondamientu entamaos pola Academia participaron davezu munchos d'estos mayestros. Gracias al so puxu, la práutica totalidá de los centros escolares del conceyu y de la redolada inxérense dientro del programa d'escolarización de la Llingua.

L'aportación del conceyu a les distintes menes d'espresión artística, como la música o la lliteratura, foi asina mesmo importante. Hai un bon númberu d'escritores que nacieron o vivieron equí o na rodiada. Ente los d'enantes del *Surdimientu*, sin dulda'l de más sonadía, anque non l'únicu, foi «Marcos del Torniello». Ente los que s'inxerten na lliteratura moderna, Miguel Solís Santos, Xosé Nel Riesgo, Adolfo Camilo Díaz, Esther García López o Aurelio González Ovies. Too ello ensin escaecer otres fasteres artístiques, como la música, que tien, por exemplu, nel grupu avilesín «Dixebra» a ún de los representantes más conocíos ente la mocedá asturiano.

L'Academia siempre contó col encontu de la xente de so. D'Aviyés o de les tierres qu'atiensten coles sos llandes aportaron a la institución académica Miguel Solís Santos, Adolfo Camilo Díaz, Esther García López o José Ramón Iglesias Cueva como Miembros Correspondientes; y Javier Fernández Conde, como Miembro de Número.

A toos ellos —enseñantes, estudiosos, escritores, músicos y xente en xeneral— la nuesa fonda y pública reconocencia.

II

Acoyemos güei, como Miembro Correspondiente, a un representante de la fastera más occidental d'Asturies, la que s'alluga ente los ríos Navia y Eo, al Dr. D. José Antonio Fernández Vior. Quier asina amosar l'Academia, otra vuelta, el so compromisu firme y ensin fiendes colos conceyos más occidentales d'Asturies y colos sos falantes y al empar el máximu respetu a la so variedá llingüística. González Vior ye natural d'A Veiga, llicencióse en Filoloxía Románica nel añu 1976 y doctoróse en Filoloxía na Universidá d'Uviéu en 1996. Nestos momentos ye caderalgu de Llingua Castellana y Lliteratura nel I.E.S. Xovellanos de Xixón. Fernández Vior ye, non sólo un bon conecedor ya un dueitu investigador de la fala d'Entrambasaguas, sinón tamién una persona enfotada dafechu na dignificación y normalización social del gallego-asturianu. Yo persé del so valir. Tuvi la satisfacción de ser la direutora de la so Tesis Doctoral sobre la fala del conceyu d'A Veiga, que frutiaría dempués en llibros como *El habla del concejo de Vegadeo (A Veiga y su concejo)* (1997), *Notas etmolingüísticas del concejo da Veiga* (1997) y *Vocabulario da Veiga* (1998).

Fernández Vior ye asina mesmo profesor del

Programa de Capacitación en Gallego-Asturianu pa profesores qu'empobina l'Academia de la Llingua Asturiana por encargu de la Conseyería d'Educación del Principáu d'Asturies. De xuru que les sos aportaciones filolóxiques y el so compromisu pa cola llingua faen d'él la persona amañosu pa encontrar la xera académica nesa fastera.

Arriendes d'ello, esti nomamientu ha entendese como otu pasu más nel llabor desendolcáu pola Institución na faza del Eo-Navia. Acuantayá que l'Academia creó una Secretaría Llingüística p'atender les necesidaes más urxentes d'esi territoriu. Dende esa Secretaría espublízase la única revista periódica en gallego-asturianu qu'esiste, *Entrambasaguas*; fáense campañes de normalización social; organícense alcuentros y xornaes científiques; ígüense y asoléyense materiales y llibros escolares; atendemos a la formación del profesóru en gallego-asturianu; y tamos siempre a disposición de los coleutivos más dinámicos d'esi territoriu. Y too ello col envís de llograr que la fala d'Entrambasaguas puea ser llingua d'espresión normal a tolos efeutos nel so territoriu y n'igualdá de condiciones que l'asturianu xeneral en toa Asturies. *Devecemos porque'l llabor del novo académico día ben fruto y que s'atope ente nosoutros.*

III

Con motivu d'esti *Día de les Lletres*, nel que festexamos y facemos homenax a los autores de la lliteratura en llingua asturiana, l'Academia quixo reeditar les *Obres inédites* d'Andrés Solar, l'escritor de Deva muertu fai agora venti años y al que se-y dedica la Selmana de les Lletres Asturianas. La primera edición d'eses *Obres*, de 1986, taba es-trincada dende cuantayá.

Andrés Solar nació n'El Fondón, na parroquia

de Deva (Xixon) en 1955 y morrió tráxicamente nun accidente de carretera en 1984, cuando tenía 29 años. Entama'l so llabor lliterariu nel añu 1979 formando parte de la nomada xeneración del *Surdimientu*. En 1981 inxerse como Miembru Correspondiente na Academia, que taba acabante crear. De formación autodidacta —nun tenía más qu'estudios primarios na escuela del pueblu— conocía y manexaba la llingua dafechamente.

Andrés Solar foi una persona comprometida dafechu col país y cola llingua. Venceyóse dende l'anicu a tol procesu modernu de recuperación y dignificación de la llingua asturiana, nun momentu nel que venceyamientu talu podía resultar abegosu y problemáticu, nun momentu nel que prácticamente too taba ensin facer y había tantu camín qu'abrir, esmatar y estaferiar; nun momentu nel que yera precisu iguar y axeitar la llingua, da-y les ferramientes que riquía pa que, pasando percima la dialeutalización y l'arrequexamientu nos ámbitos orales, familiares ya informales, pudiere valir como mediu d'espresión d'una sociedá culta y moderna; y al empar, había qu'esmolecese pol llogru d'una lliteratura de calidá y prestixu.

Magar la so curtia vida, Andrés Solar dexó una bona muestra de lo que de xuru habría ser, si viviere, una de les aportaciones más valoratibles a la moderna lliteratura asturiana. La so narrativa valió, dende llueu, de modelu lliterariu, pero tamién de modelu llingüísticu. Los cuentos, por exemplu, foron textos cuasi que obligaos, branu tres branu, nos Cursos de Llingua Asturiana de l'Academia.

IV

El *Día de les Lletres* ye tamién un día de reflexión, d'análís seriú y posáu del allugamientu nel que s'atopa la llingua asturiana. Y ye esti momen-

tu, el de l'alcordanza d'Andrés Solar, un momentu amañosu —cuido yo— pa echar una güeyada atrás y ver qué se fixo y qué se dexó de facer, qué cumales de los qu'él acolumbrara s'algamaron y cuállos non. De magar entós, l'Academia trabayó nel procesu normativizador, de mou y manera que l'asturianu pudiere pasar de ser llingua d'espresión namái n'ámbitos familiares ya informales a ser una llingua de cultura a tolos efeutos. Y ello nun procesu qu'a min a lo menos paezme exemplar, porque, ensin arrenunciar a l'arriquecedora bayura dialeutal, fuimos a llograr un bon modelu de llingua estándar. Y nesti sen pasu ente pasu foron ufriéndose a la sociedá asturiana, de mano, les *Normes Ortográfiques*, dempués la *Gramática de la Llingua Asturiana*, llueu l'inventariu toponímicu *Nomes de Conceyos, Parroquies, Pueblos y Llugares del Principáu d'Asturies* (ufiertáu al Gobiernu del Principáu fai agora 4 años), y, a lo cabero, la primer edición del *Diccionariu de la Llingua Asturiana*. Ello ye, les ferramientes básiques que cualesquier llingua de cultura precisa. Como un complementu a tou esti trabayu normativu, y acordies coles modernes demandes téuniques, presentóse a primeros d'añu l'*Iguador de la Llingua Asturiana*.

Nel tarrén lliterariu, al que l'escritor de Deva dedicó'l mayor enfotu, la sema d'Andrés Solar y de los sos collacios de xeneración frutió y la collecha foi granible. Llogróse una lliteratura importante, tanto pola nómina d'escritores como pola d'obres y calidá de les mesmes.

Fuimos tamién nestos venti años a rescatar y atopar toa una riestra de textos d'otres dómines, perdíos y esperdigaos per ende, textos qu'amestaos a los d'anguaño ficieron posible lo que de mano paecía'l suaño imposible d'una nueche de ve-

lea: reconstruyir, redactar y espublizar la *Historia de la Lliteratura Asturiana* dende la Edá Media hasta güei. Yá naide nun dulda que tenemos una lliteratura valoratible.

Y trabayóse dende l'Academia, dende organizaciones y grupos de distintu calter, lo meyor que se pudo, n'esparder la llingua y en xenerar na sociedá actitúes positives pa con ella, que tan necesaries son si lo que se quier ye encontrar el futuru del idioma. El *II Estudio sociolingüístico de Asturias* (2002) afita'l llogru nesi tarrén. La mayor parte de la sociedá asturiana ye favorable a la llingua, identifícase con ella y ye partidaria de la so oficialidá; y práuticamente la totalidá ta a favor de la so xeneralización nes estremaes estayes de la enseñanza.

v

Pero al llau d'estos llogros hai otros desaxustes bien doliosos. Tou esti trabayu de normativización y de creación lliteraria val de poco o de nada si nun va xunío a un procesu de normalización social pal que se precisa, de mano, un marcu llegal aparente; y, dempués, una política llingüística seria y firme, arreyada a la situación sociolingüística d'Asturies. Llamentablemente, tol trabayu téunicu de normativización, tola xera de creación lliteraria, tol llabor de concienciación social casi nunca foi acompañáu a lo llargo d'estos años de les mides llexislatives necesaries pa que'l procesu de normalización social cuayare. El desaxuste ente uno y otro ye bultable. La esperiencia d'estos años amosó a les clares que los pasos daos dende'l poder políticu foron siempre pocos, probes ya curtiros dafechu. ¡En qué poques ocasiones el facer políticu respondió mínimamente a les espeutatives sociales planteaes!

Fai agora un añu vivíemos ún de los momentos más azarientos del procesu de magar esti entamara. Na mente de toos nós tán les caberes actuaciones del anterior Conseyeru de Cultura, el vergoñosu remanamientu de los currículos de les estremaes estayes de la enseñanza non universitaria y l'esperpénticu camudamientu del nome de l'asignatura de llingua asturiana. Nel so momentu esplicé a tol que quixo oyelo lo qu'aquello significaba. Nun yera un simple camudamientu de nome, non.

Dio la vuelta l'añu y aportó otra vegada'l mes de mayu. Tenemos nuevu gobiernu, tamos nuna nueva llexislatura y nengún desatín d'aquellos s'endechó entá. En materia de política llingüística nada serio apruz nin hai nicios de qu'apruza llueu.

Voi a fixame namái, pa nun cansar, en dos estayes de la política educativa, qu'al mio entender son prioritaries nel procesu de normalización social, aunque podríamos falar d'otros temes que toos tenemos nel maxín.

Nel tarrén de la enseñanza non universitaria ye urxente, por nun reparar más que no más bultable, la reconocencia de la especialidá de llingua asturiana pal profesoraú d'Educación Infantil (y digo Infantil arréimemente porque dacuando quier escaecese esta estaya), Primaria y Secundaria nes mesmes condiciones que les de les otres especialidades; ye urxente ya inxustificable que dempués d'un añu los currículos d'Educación Infantil, Primaria, Secundaria y Bachilleratu tean inda ensin aprobar y ensin espublizar, sabiendo como sabemos que los documentos de partida tán fechos. Yá nun tien xida nun encarar un procesu esperimental d'enseñanza onde l'asturianu seya llingua vehicular.

Sigue siendo una asignatura pendiente'l que

nos Centros Privaos o d'Enseñanza Concertada los neños nun tengan los mesmos derechos a estudiar llingua que los que van a la rede pública. Y equí nun escaecemos que dientro de la mesma enseñanza pública hai neños que quieren estudiar llingua asturiana nos sos centros y nun lo puen facer porque'l centru nun-yos lo ofrez; y, lo que ye más sangrín entá, sigue habiendo neños en 2004 que son ridiculizaos nos centros escolares por falar n'asturianu. Y ello, a la escontra y magar tolo conseño en materia educativa na Llei d'Usu.

Y nel ámbitu universitariu ye llamentable que sigamos entá ensin tener unes enseñances de Filoloxía Asturiana reglaes. Nestos momentos la Universidá en xeneral, y la nuesa en particular, afáyase nun encruz perinteresante. D'un llau, tamos inxertos nel procesu de la converxencia europea y somos sabedores de que la tan olivada Titulación de Filoloxía ha d'afayase a la nueva situación del marcu européu; pero dientro d'él, nós queremos un tratamientu amañosu y digne pa la Filoloxía Asturiana, nin más nin menos que'l que se dea a les otres Filoloxíes de les llingües del Estáu.

D'otra miente, la Universidá asturiana acaba de pasar per unes eleiciones a Reutor. Y nes eleiciones, nes que, per primer vegada, el Reutor foi escoyíu por sufraxu universal ponderáu, una parte del profesoraú, del personal non docente y del alumnaú (sobre too del alumnaú, xusto ye dicilo) llogró facer del asturianu ún de los temes más sopelexaos de la campaña electoral. Al marxe del resultáu, cuido qu'ello debería facer reflexonar al señor Reutor sobre la so responsabilidá. Nós aguardamos de la so sensibilidá y de la del so equipu de gobiernu que les inxustificaes ausencies del asturianu del programa electoral se camuden agora nuna política universitaria afayada en xunto a la co-

munidá universitaria y a la sociedá asturiana; y sobre too enfotámonos nel so valiosu encontu pal llogru de la Titulación Oficial de Filoloxía Asturiana.

Rispimos y trabayamos lo meyor que podemos y sabemos por una Universidá de calidá y de prestixu, nel tarrén investigador y nel tarrén docente. Queremos una Universidá europea pero queremos tamién y, antes de nada, una Universidá asturiana. Nun queremos un modelu d'universidá que valga pa cualquier sitiu. La Universidá pola qu'allampiamos tien que valir pa tar n'Europa, sí, pero sobre too tien que valir pa tar n'Asturies, al so serviciu y al serviciu de los asturianos y asturianes.

VI

Sicasí, el problema principal ye, nun mos engañemos, el de la falta d'oficialidá. El marcu llegal que tenemos nun val. La Llei d'Usu nun se punxo en práutica de mou efeutivu y, anque ello fuere, nun sería abondo pa garantizar mínimamente los drechos llingüísticos de los asturianos y llograr la normalización social pola simple razón de que nun tien altor llegal suficiente.

Siempre mos esfronamos contra la mesma muria, contra la falta d'oficialidá. Vieyos temes pendientes, tan serios como los conseños enantes, dexaríen de selo de secute si la llingua asturiana tuviere esi reconocimientu llegal.

La falta d'oficialidá, y de garantíes nel exerciciu de los drechos llingüísticos, ye la gran asignatura pendiente de la democracia n'Asturies. Mentanto eso nun se llogre Asturies nun sedrá una sociedá democrática dafechu. Tamos nun nuevu encruz políticu d'anovamientu de los Estatutos d'Autonomía. L'Academia de la Llingua Asturiana nun pue entrar nel discutiniu al rodiu de los cu-

males competenciales nin del calter d'autogobiernu qu'Asturies debería tener (nun ye cometíu de so facer propuestes nesi sen), pero sí nel tarrén llingüístico ye obligación de mio dicir con voz bien firme que nin podemos nin queremos quedar otra vuelta atrás, que nin podemos nin queremos seguir tando discriminaos, que nin podemos nin queremos seguir siendo marxinaos. Los procesos de normativización y normalización son tan vieyos como les llingües. Nun hai nada qu'inventar. Simplemente hai que tener claro a ú queremos dir y escoyer, con sentíu común y con tinu, el modelu que meyor s'axuste a los oxetivos trazaos y a la nuesa realidá.

L'Estatutu d'Autonomía habrá recoyer de mou explícitu la oficialidá de la llingua asturiana nel territoriu del Principáu d'Asturies, de mou asemeyáu a como faen, con distintes redaiciones, los estatutos de les otres comunidaes del Estáu con llingua propia. Y ye dempués cuando tendrá que venir una Llei de Normalización Llingüística, afayada a la nuesa realidá, qu'estableza, colos pautos y prudencies que se quiera, les distintes fases progresives del procesu, acordies colos oxetivos y perspeutives de futuru que se planteguen. Esa realidá sociollingüística yá se conoz (el II Estudiu Sociollingüísticu ye de 2002) y hai propuestes escrites y espublizaes de cuáles podríen ser eses fases progresives d'aplicación. En tou casu, l'oxetivu final nun pue ser otru que'l de llograr que la llingua asturiana seya una llingua de comunicación normal a tolos efeutos dientro de la sociedá asturiana, ensin más llendes que les que los propios falantes-y quieran poner llibremente.

Lo que dende llueu ye difícil de pescanciar ye cómo se pue pretender poner en marcha nengún Plan de Normalización Social medianamente seriu

si la llingua nun algama enantes l'estatus d'oficialidá. ¿O ye que camienten los responsables políticos que los asturianos somos especiales y necesitamos tuteles y retrasos qu'otros enxamás consentiríen? Porque lo que ye evidente ye que nel Estáu Español nun hai precedente nengún de procesos serios de normalización social sin declaración previa d'oficialidá. En toles comunidaes con llingua propia declaróse primero la llingua oficial y dempués promulgáronse les Lleis de Normalización, pero enxamás al revés. Y esto los sociollingüístes, si de verdá lo son, persábenlo.

Nun sabemos si toles llingües europees de pueblos ensin estáu tienen que ser oficiales en Bruselas, pero si lo fueren, que nun lo escaeza nengún gobiernu español: la llingua asturiana ha inxerise ente elles.

VII

L'Academia quier ufiertar otra vuelta, como fixo davezu, al Gobiernu del Principáu, a les fuerces polítiques asitiaes na Xunta Xeneral y a los movimientos sociales esmolecíos pol futuru d'Asturies, la so collaboración lleal pa trabayar n'andecha y sacar el procesu alantre; pero l'Academia de la Llingua Asturiana tará sollerte y será crítica, como fixo siempre tamién, con toles polítiques que quieran torcer el camín, y, dende llueu refugará tou sofíu a aquellos estratexes polítiques que xueguen a facer que faen, a dexar quedar, a confundir y a desmovilizar. L'Academia, creyéime, nun podría facer eso porque sería tanto como traicionar la so esencia, la so historia y hasta'l so mesmu sentíu.

Yo quixere, enantes de finar, facer una vegada más una llamáu a los partíos que güei mos gobiernen y a los que s'asitien na Xunta Xeneral, a les

organizaciones y asociaciones de tou tipu, cíviques, polítiques, culturales, d'estudiantes, a los medios de comunicación, a tolos asturianos y asturianes, un llamáu —repito— a trabayar pol futuru de la llingua, que nun ye otro —nun mos engañemos— que'l futuru d'Asturies, y pal que nun hai más camín que la oficialidá.

Dexáime que ponga puntu a les mios pallabres tomando emprestaes les del poeta:

*A vegaes
camiento [cansada]
qu'ellos
nin siquiera sabrán
que tuvimos equí,
asoleyando un País
que cayó una nueche a la mar
y na mar y na nueche lu quixeren dexar*

*Que nin siquiera sabrán
que tuvimos equí
cola voz y les manes*

[...]

falando de ti.

*Pero ye igual
hai que seguir:
hai que seguir
faciendo del argayu un fueu
y del vientu un hermanu
qu'esparda'l calor.
hai que seguir ansina y equí:
hai que seguir.... hai que seguir*

Y siguiremos, queríu Andrés Solar, hasta andar el camín que tu aidasti a derromper, hasta llograr un pueblu, Asturias, democráticu daveres, onde a naide se-y furtien los sos derechos culturales y llingüísticos.

¡Puxa Asturias!

Avilés, 7 de mayu del añu 2004

ANA MARÍA CANO GONZÁLEZ